

УДК 631.15.81

Кучер А. В., к. пед. н., с. н. с.¹, **Кучер Л. Ю.**, к. е. н., с. н. с.² ©¹Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського, м. Харків²Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

У статті розглянуто організаційно-економічні аспекти застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах. Запропоновано стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання агрохімічного сервісу в контексті застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах. Визначено заходи для підвищення ефективності агрохімічного забезпечення раціонального виробництва й застосування мінеральних добрив в Україні. Окреслено пріоритетні напрями механізму державної підтримки й стимулювання розвитку виробництва й застосування мінеральних добрив.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, мінеральні добрива, аграрні підприємства, диспаритет цін, агрохімічне забезпечення, агрохімічний сервіс, кластеризація, кооперація, державна підтримка.

Постановка проблеми. Концептуальний підхід до вирішення сучасних проблем агрохімічного забезпечення рослинництва України на період до 2020 року включає, зокрема, такі напрями, як: виробництво й високоефективне застосування твердих і рідких мінеральних добрив з урахуванням енергетичних, економічних й екологічних чинників і досягнення бездефіцитного чи позитивного балансу поживних речовин у землеробстві [1, с. 8]. Розглядаючи агрохімічне забезпечення рослинництва як систему заходів і прогресивних ідей щодо виробництва й ефективного застосування агрохімікатів для одержання високоякісної конкурентоспроможної продукції рослинництва за одночасного збереження й відтворення родючості ґрунтів, важливу роль при цьому відводимо економіко-організаційним аспектам застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах. Це тим більш актуально у зв'язку з тим, що однією зі стратегічних цілей розвитку земельних відносин у сільському господарстві України на період до 2020 року є збільшення обсягу внесення поживних речовин для забезпечення запланованого урожаю основних сільськогосподарських культур у 2015 р. до 3557,4 тис. т, у 2020 р. – до 4857,9 тис. т, у тому числі мінеральних добрив у 2015 р. – до 2101,4 тис. т, у 2020 р. – до 2750,3 тис. т [2, с. 35], тобто більшу половину потреби в поживних речовинах планується забезпечити саме за рахунок мінеральних добрив.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх публікацій показує, що окремі аспекти організаційно-економічного механізму застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах досліджували у своїх працях такі

© Кучер А. В., Кучер Л. Ю., 2014

науковці, як: М. І. Губатенко [3], О. А. Корчинська [4], Л. В. Тарасович [5], О. Г. Чеpecь [6], О. Є. Шмигель [7] та ін. Однак багато аспектів цієї багатогранної проблеми залишаються невирішеними й потребують наукового обґрунтування.

Метою статті є висвітлення результатів аналізу економіко-організаційних аспектів застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні застосування мінеральних добрив почало суттєво зростати з другої половини 60-х рр. минулого століття й досягло свого піку у 90-х рр., коли на 1 га посівної площі вносили в середньому 148 кг діючої речовини NPK мінеральних добрив. Протягом останніх кількох десятиліть рівень застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах України суттєво знизився й у 2012 р. становив 72 кг діючої речовини NPK з розрахунку 1 га посівної площі.

Аналіз сучасного стану свідчить, що організаційно-економічний механізм взаємовідносин у системі агрохімічного забезпечення останнім часом став неефективним. Диспаритет цін на промислову та рослинницьку продукцію, який склався на користь хімічної промисловості, призвів до зниження купівельної спроможності аграрних товаровиробників, що зменшило їхні можливості в придбанні та використанні мінеральних добрив і негативно вплинуло на показники діяльності місцевих і регіональних агрохімічних формувань. Абсолютно очевидно, що забезпечення виробників продукції рослинництва мінеральними добривами вітчизняного виробництва в необхідному обсязі та асортименті слід здійснювати шляхом узгодження дій виробників сільськогосподарської продукції та виробників мінеральних добрив у сфері постачання їх для потреб сільського господарства. Для цього слід активізувати маркетингову діяльність хімічних підприємств для комплексного аналізу й прогнозу кон'юнктури ринку мінеральних добрив.

Стратегічними напрямками удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання агрохімічного сервісу в контексті раціонального застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах є: організація агрохімічного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників на засадах кластеризації; розвиток кооперативних форм агрохімічного сервісу в сільському господарстві; удосконалення податкового регулювання агрохімічного обслуговування та землекористування.

Основними напрямками розвитку служби агрохімічного сервісу є: розвиток нових форм господарювання у вигляді обслуговуючих кооперативів, товариств, асоціацій, спілок з обов'язковою участю сільгосптоваровиробників, що дасть змогу здійснювати агрохімічне обслуговування зі значно меншими фінансовими витратами. Створення агрохімічних районних формувань на кооперативних засадах дасть змогу аграрним формуванням отримати якісні агрохімічні послуги з урахуванням стану ґрунтів та відтворення їх родючості.

Для підвищення ефективності агрохімічного забезпечення раціонального виробництва й застосування мінеральних добрив в Україні

необхідно:

- удосконалити організацію виробництва та застосування добрив із залученням сировини місцевого походження, що дасть змогу знизити їхню собівартість і відповідно цін на них, а також підвищити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу;

- збільшити обсяг виробництва та застосування органо-мінеральних добрив і рідких мінеральних комплексних добрив;

- створювати й розширювати мережу обслуговуючих кооперативів, які братимуть участь у системі виробництва, постачання та застосування добрив;

- розвивати ринок агрохімічного обслуговування, що базується на прямих зв'язках товаровиробників зі споживачами;

- розвивати консолідацію замовлень аграрних товаровиробників на мінеральні добрива, що дозволить знизити їхню вартість, а відповідно й собівартість продукції рослинництва;

- нарощувати масштаби закупівлі великих партій мінеральних добрив на тендерній (конкурсній) основі, що дасть змогу обрати того постачальника, що пропонує оптимальне співвідношення «ціна-якість».

Дистанціювання держави від забезпечення агровиробників мінеральними добривами в жодному разі не зменшує її ролі в цьому процесі, а навпаки – посилює та ускладнює. Метою державного регулювання агрохімічного забезпечення землеробства має бути захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників, насичення внутрішнього ринку вітчизняними конкурентоспроможними агрохімікатами, створення засад для подолання диспаритету цін між промисловою та рослинницькою продукцією.

Державну підтримку й стимулювання розвитку виробництва та застосування мінеральних добрив варто здійснювати за такими напрямками:

- встановлення для виробників мінеральних добрив окремих пільг (у першу чергу, податкових і кредитних) з метою створення їм фінансових можливостей – по-перше, для здійснення реконструкції наявного виробництва із запровадженням новітніх енерго- й ресурсощадних технологій; по-друге, для організації вітчизняного виробництва комплексних твердих і рідких органо-мінеральних добрив шляхом переробки відходів тваринництва, рослинництва, промисловості й комунального господарства; по-третє, для організації виробництва мінеральних добрив за рахунок широкого використання вітчизняної сировинної бази фосфоритів і калійних руд;

- надання державою виробникам продукції рослинництва дотацій на часткову компенсацію вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва, що закуповуються й використовуються ними безпосередньо у власному аграрному виробництві. Одним зі шляхів державної підтримки може бути повернення до системи подвійних цін на мінеральні добрива – для промисловості й для сільського господарства з компенсацією різниці в цінах;

- надання сільськогосподарським підприємствам кредитів на пільгових умовах для придбання агрохімікатів. Зростає роль держави у формуванні ефективного механізму кредитного забезпечення аграрних товаровиробників

кредитами комерційних банків. Перспективним фінансовим інструментом для покриття дефіциту власних оборотних коштів товаровиробників для придбання агрохімікатів є здійснення форвардних закупівель сільськогосподарської продукції Аграрним фондом і Державною продовольчо-зерною корпорацією.

Пріоритетними напрямками державної аграрної політики у сфері вдосконалення агрохімічного забезпечення мають бути:

- удосконалення механізму ціноутворення на агрохімікати й продукцію рослинництва для забезпечення паритетного міжгалузевого обміну;
- розвиток конкурентного середовища, що сприятиме поліпшенню якості наданих агрохімічних послуг за одночасного зниження їх вартості;
- стимулювання застосування ґрунтозахисних точних технологій вирощування сільськогосподарських культур, адаптованих до зональних умов;
- запровадження державного контролю за дотриманням вимог законодавства щодо збереження й відтворення родючості ґрунтів і посилення відповідальності за невиконання цих вимог.

Наявна система фінансового забезпечення галузі не забезпечує потребу у фінансових ресурсах, оскільки самі агровиробники не спроможні компенсувати дефіцит грошових коштів для забезпечення нормальних пропорцій не лише розширеного, а й простого відтворення. Для підвищення купівельної спроможності сільськогосподарських підприємств на ринку агрохімікатів необхідно здійснити заходи макроекономічного характеру щодо розширення місткості внутрішнього продовольчого ринку, підвищення купівельної спроможності населення, забезпечення умов для прибуткового ведення бізнесу.

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування заходів щодо охорони ґрунтів, пропонується доповнити пунктом про часткову компенсацію вартості придбаних і внесених мінеральних добрив. Видатки на виплату виробникам продукції рослинництва дотації на часткову компенсацію вартості мінеральних добрив, їх розмір і цільове спрямування щорічно, з урахуванням вимог Бюджетного кодексу України, передбачаються в законі про Державний бюджет України. Очевидно, потрібно розробити й запровадити систему економічного стимулювання (дотації, пільги, кредити тощо) аграрних товаровиробників, які, застосовуючи мінеральні добрива, забезпечують розширене відтворення родючості ґрунтів, і посилити відповідальність за погіршення якості ґрунтів через систему санкцій (штрафи, відшкодування збитків, екологічне оподаткування тощо).

Висновки. Системне й комплексне вирішення проблем із застосування мінеральних добрив в аграрних підприємствах потребує удосконалення організаційно-економічного механізму агрохімічного забезпечення аграрних товаровиробників, для чого запропоновано стратегічні напрями удосконалення механізму державного регулювання агрохімічного сервісу, визначено заходи для підвищення ефективності агрохімічного забезпечення й окреслено пріоритетні напрями механізму державної підтримки й стимулювання розвитку виробництва й застосування мінеральних добрив. Перспективним напрямом

досліджень є удосконалення прогнозування потреби в мінеральних добривах.

Література

1. Агрохімічне забезпечення землеробства України на період до 2020 року (концептуальні положення) / за ред. С. А. Балюка, А. С. Заришняка, М. В. Лісового. – Х. : Міськдрук, 2013. – 58 с.
2. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року / [М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська, Н. А. Солов'яненко] ; за ред. Ю. О. Лупенка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 58 с.
3. Губатенко М. І. Розвиток світового ринку мінеральних добрив в умовах глобальної економічної кризи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / М. І. Губатенко. – Донецьк, 2011. – 20 с.
4. Корчинська О. А. Ефективність використання мінеральних добрив : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О. А. Корчинська. – К., 2000. – 20 с.
5. Тарасович Л. В. Організаційно-економічні основи функціонування агрохімічного сервісу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Л. В. Тарасович. – Житомир, 2010. – 20 с.
6. Чепець О. Г. Розвиток організаційно-економічного механізму діяльності підприємств агрохімічного сервісу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Г. Чепець. – Дніпропетровськ, 2012. – 20 с.
7. Шмигель О. Є. Економічна ефективність застосування хімізації у сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Є. Шмигель. – Житомир, 2008. – 20 с.

Анотація

В статье рассмотрены организационно-экономические аспекты применения минеральных удобрений в аграрных предприятиях. Предложены стратегические направления совершенствования организационно-экономического механизма регулирования агрохимического сервиса в контексте применения минеральных удобрений в аграрных предприятиях. Определены меры по повышению эффективности агрохимического обеспечения рационального производства и применения минеральных удобрений в Украине. Определены приоритетные направления механизма государственной поддержки и стимулирования развития производства и применения минеральных удобрений.

Ключевые слова: *организационно-экономический механизм, минеральные удобрения, аграрные предприятия, диспаритет цен,*

агрохимическое обеспечение, агрохимический сервис, кластеризация, кооперация, государственная поддержка.

Summary

The article deals with the organizational and economic aspects of mineral fertilizer application in agrarian enterprises. The strategic directions for improving organizational and economic mechanism of agrochemical service regulation in the context of the mineral fertilizer application of in agrarian enterprises are proposed. The measures to improve the efficiency of agrochemical ensure of sustainable production and application of mineral fertilizers in Ukraine are determined. Priority areas of the government support mechanism and promotion of the production development and mineral fertilizer application are outlined.

Key words: *organizational and economic mechanism, mineral fertilizers, agrarian enterprises, disparity in prices, agrochemical providing, agrochemical service, clustering, cooperation, government support.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.